

Sbírka příkladů z matematické analýzy III

Petr Tomiczek

Obsah

1	Vektorový a afinní prostor	3
2	Křivky	4
3	Křivkové integrály	5
3.1	Křivkové integrály 1. druhu	5
3.2	Křivkové integrály 2. druhu	6
3.3	Greenova věta	7
4	Operátory skalárních a vektorových polí	8
5	Plochy	8
6	Plošné integrály, Gaussova věta, Stokesova věta	9
6.1	Plošné integrály 1.druhu	9
6.2	Plošné integrály 2.druhu	11
6.3	Gaussova věta	13
6.4	Stokesova věta	14
7	Nezávislost na cestě	15
8	Tenzory	17
8.1	Sdružené báze	17

1 Vektorový a afinní prostor

Příklad 1: Dokažte, že ve vektorovém prostoru $(V, +, \cdot)$ existuje ke každému $u \in V$ právě jeden inverzní prvek $\hat{u}$.

Řešení: Nechť $\hat{u}_1, \hat{u}_2$ jsou dva inverzní prvky k u , pak

$$\hat{u}_1 = \hat{u}_1 + o = \hat{u}_1 + (u + \hat{u}_2) = (\hat{u}_1 + u) + \hat{u}_2 = o + \hat{u}_2 = \hat{u}_2.$$

Teorie

Nechť $(V, +, \cdot)$ je vektorový prostor, pak

2. ve V existuje právě jeden neutrální (nulový) prvek o .
3. jestliže $u, v, w \in V$ a $u + v = u + w$, pak $v = w$.
4. platí $(-1) \cdot u = (-u)$, tedy opačný prvek dostaneme vynásobením původního prvku číslem -1 .
5. jestliže $u + v = w$, pak $u = w + (-v)$.
6. jestliže $a \cdot u = o$, pak $u = o$ nebo $a = 0$.

Nechť $(V, +, \cdot)$ je vektorový prostor se skalárním součinem $(\cdot, \cdot)$, pak

7. dokažte, že $(u, av + bw) = \bar{a}(u, v) + \bar{b}(u, w) \quad \forall u, v, w \in V, \forall a, b \in \mathbb{R}$.
8. ukažte, kdy nastane rovnost ve Schwarzově nerovnosti.
9. ověřte vlastnosti normy dané předpisem $\|u\| = \sqrt{(u, u)}$.
10. Dokažte, že velikost plochy rovnoběžníka určeného dvěma vektory je rovna velikosti vektorového součinu těchto vektorů.

Příklad 11: V $\mathbb{E}_3$ máme dány přímky

$$\begin{array}{ll} p_1 : x = 2 - 1t & p_2 : x = 2 + 1s \\ y = -1 + 3t & y = -1 + 3s \\ z = 2t & z = -2s \end{array} \quad \text{a bod } A[3, 8, -2],$$

který leží v rovině přímek p_1, p_2 . Určete obsah rovnoběžníka daného bodem A a přímkami p_1, p_2 .

Řešení: Řešením soustavy

$$\begin{aligned}2 - 1t + 1s &= 3 \\ -1 + 3t + 3s &= 8 \\ 2t - 2s &= -2\end{aligned}$$

dostaneme $t = 1$, $s = 2$, tedy vektory $\vec{u} = (-1, 3, 2)$, $\vec{v} = (2, 6, -4)$ tvoří strany hledaného rovnoběžníka. Jeho obsah se rovná $\|\vec{u} \times \vec{v}\| = \|(-24, 0, -12)\| = 12\sqrt{5}$.

12. Máme přímky $p_1 : A[1, -3, 2] + t(-1, 2, 1)$, $p_2 : A[1, -3, 2] + s(1, 2, -1)$ a bod $B[1, 1, 2]$. Určete plochu rovnoběžníka určeného přímkami p_1, p_2 a bodem B . [4\sqrt{2}]

2 Křivky

Příklad 13: Rozhodněte, zda křivka parametrizovaná pomocí vektorové funkce $\vec{r} = (2t^3 + 3t^2 - 12t, t^4 - 4t, 0)$, $t \in [-2, 2]$ je regulární.

Řešení: Pro normu derivace vektorové funkce dostaneme

$$\|\vec{r}'\| = \sqrt{(6t^2 + 6t - 12)^2 + (4t^3 - 4)^2} = \sqrt{(t-1)^2[36(t+2)^2 + 16(t^2+t+1)^2]}.$$

Odtud pro $t = 1$ je $\|\vec{r}'\| = 0$ a daná křivka tudíž není regulární.

Teorie

Příklad 14: Vypočítejte délku křivky $\vec{r}(t) = (t, \arcsin t, \frac{1}{4} \ln \frac{1-t}{1+t})$, $t \in [0, \frac{1}{2}]$ a najděte tečnu v bodě $B[\frac{\sqrt{2}}{2}, \frac{\pi}{4}, \frac{1}{4} \ln \frac{2-\sqrt{2}}{2+\sqrt{2}}]$.

Řešení: Pro délku d křivky platí

$$d = \int_0^{\frac{1}{2}} \sqrt{1 + \frac{1}{1-t^2} + \frac{1}{16} \frac{4}{(1-t^2)^2}} dt = \int_0^{\frac{1}{2}} \frac{2(1-t^2) + 1}{2(1-t^2)} dt = \frac{1}{2} + \frac{1}{4} \ln 3.$$

Tečna má tvar: $\vec{y}(\tau) = [\frac{\sqrt{2}}{2}, \frac{\pi}{4}, \frac{1}{4} \ln \frac{2-\sqrt{2}}{2+\sqrt{2}}] + (1, \sqrt{2}, -1)\tau$, $\tau \in \mathbb{R}$.

15. Popište parametricky úsečku spojující body $A[1, 5, 2]$ a $B[3, 2, 6]$.
16. Rozhodněte, zda obrazem vektorové funkce $\vec{r}(t) = (1, t^2, t^2)$, $t \in [-2, 2]$ je regulární jednoduchá křivka.
17. Popište rozdíl mezi křivkami $\vec{r}_1(t) = (\cos t, \sin t, 0)$ a $\vec{r}_2(t) = (\sin t, \cos t, 0)$ pro $t \in [0, 2\pi]$.

18. Najděte parametrické vyjádření křivky dané rovnicemi $x^2 + 2y^2 - 1 = 0$, $z - 1 = 0$, popište její vlastnosti a nakreslete ji.
19. Najděte parametrické vyjádření křivky dané rovnicemi $x^2 + y^2 - 1 = 0$, $x + y + z - 2 = 0$. Najděte tečnu této křivky, která prochází bodem $B[1, 1, 0]$.
20. Spočítejte délku jednoho závitu šroubovice dané vektorovou funkcí $\vec{r}(t) = (\cos t, \sin t, 2t)$. Pro $t = \pi/2$ určete tečnu k této šroubovici.

3 Křivkové integrály

3.1 Křivkové integrály 1. druhu

Příklad 21: Vypočítejte křivkový integrál $\int_{\mathcal{K}} \frac{ds}{x+y}$, kde $\mathcal{K}$ je úsečka AB

a $A[0, 2]$, $B[3, 0]$.

Teorie

Řešení: Parametrické vyjádření úsečky AB je: $[x, y] = A + t(B - A)$, po souřadnicích $x = 0 + 3t$, $y = 2 - 2t$, $t \in [0, 1]$. Tudíž

$$\int_{\mathcal{K}} \frac{ds}{x+y} = \int_0^1 \frac{\sqrt{3^2 + (-2)^2}}{3t + 2 - 2t} dt = \sqrt{13} [\ln |t + 2|]_0^1 = \sqrt{13} \ln \frac{3}{2}.$$

22. Vypočítejte křivkový integrál

$$\int_{\mathcal{K}} f(\vec{r}) ds,$$

kde $f(\vec{r}) = z$, $\mathcal{K}$ je kuželová šroubovice $(t \cos t, t \sin t, t)$, $t \in [0, 1]$.
 $[\frac{1}{3}(\sqrt{3^3} - \sqrt{2^3})]$

23. $f(\vec{r}) = \frac{1}{x-y}$ a $\mathcal{K}$ je úsečka spojující body $A[0, -2, 0]$, $B[4, 0, 0]$.

[Parametrické

vyjádření úsečky AB je: $x = 0 + 4t$, $y = -2 + 2t$, $z = 0 + 0t$, $t \in [0, 1]$.

Tudíž $\int_{\mathcal{K}} \frac{ds}{x-y} = \int_0^1 \frac{\sqrt{4^2 + 2^2 + 0^2}}{4t + 2 - 2t} dt = \frac{\sqrt{20}}{2} [\ln |1 + t|]_0^1 = \sqrt{5} \ln 2.$

24. $f(\vec{r}) = x + y$ a $\mathcal{K}$ je obvod trojúhelníka s vrcholy $A[0, 1, 0]$, $B[2, 1, 0]$, $C[0, 3, 0]$.
 $[8 + 6\sqrt{2}]$

25. $f(\vec{r}) = x^2$ a $\mathcal{K}$ je graf funkce $y = \ln x$ na intervalu $[1, 2]$.

26. $f(\vec{r}) = \sqrt{x^2 + y^2}$ a $\mathcal{K}$ je dána rovnicí $x^2 + y^2 = 2x$.

3.2 Křivkové integrály 2. druhu

Příklad 27: Vypočítejte křivkový integrál

$$\int_{\mathcal{K}^+} \frac{y^2 dx - x^2 dy}{x^2 + y^2},$$

Teorie

kde $\mathcal{K}^+$ je orientovaná polovina kružnice ležící v polorovině dané nerovností $x \geq 0$, se středem v počátku, s počátečním bodem $A[0, -\varrho]$ a koncovým bodem $B[0, \varrho]$, $\varrho > 0$. Parametrizací $x(t) = \varrho \cos t$, $y(t) = \varrho \sin t$, $t \in [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$ dostaneme

$$\int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \frac{\varrho^3 \cos^3 t + \varrho^3 \sin^3 t}{\varrho^2 \cos^2 t + \varrho^2 \sin^2 t} dt = \varrho \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} [(1 - \sin^2 t) \cos t + (1 - \cos^2 t) \sin t] dt = \frac{4\varrho}{3}.$$

28. Vypočítejte práci, která se vykoná v silovém poli $\vec{v}_1 = (2xy, x^2)$, popřípadě $\vec{v}_2 = (xy, y - x)$ při přemístění hmotného bodu z místa $A[0, 0]$ do místa $B[1, 1]$ po křivce $\mathcal{K}^+$ dané vztahy: a) $y = x$, b) $y = x^2$, c) $x = y^2$, d) lomená čára ACB s bodem $C[1, 0]$, e) kratší oblouk kružnice $x^2 + (y - 1)^2 = 1$.

[ad $\vec{v}_1$: všechny výsledky se rovnají 1]
 [ad $\vec{v}_2$: a) $\frac{1}{3}$, b) $\frac{1}{12}$, c) $\frac{17}{30}$, d) $-\frac{1}{2}$, e) $1 - \frac{1}{3} - \frac{\pi}{4}$]

Vypočítejte

29. $\int_{\mathcal{K}^+} (y^2 - z^2) dx + 2yz dy - x^2 dz,$

kde $\mathcal{K}^+$ je křivka daná rovnicemi $x = t$, $y = t^2$, $z = t^3$, $t \in [0, 1]$.

30. $\int_{\mathcal{K}^+} (x^2 - 2xy) dx + (y^2 - 2xy) dy,$

kde $\mathcal{K}^+$ je křivka daná grafem funkce $y = x^2$, $x \in [-1, 1]$.

31. $\int_{\mathcal{K}^+} (y^2 + z) dx + xy dy + (x + y + yz) dz,$

kde $\mathcal{K}^+$ je křivka daná rovnicemi $x = 3 \cos t$, $y = 3 \sin t$, $z = t$, $t \in [0, \pi]$.

[12]

32. $\int_{\mathcal{K}^+} (2 - y) dx + x dy,$

kde $\mathcal{K}^+$ je křivka daná rovnicemi $x = t - \sin t$, $y = 1 - \cos t$, $z = 0$, $t \in [0, 2\pi]$.

[-2\pi]

3.3 Greenova věta

Příklad 33: Užitím Greenovy věty vypočtete křivkový integrál

$$\oint_{\mathcal{K}^+} (x + y) dx - (x - y) dy,$$

kde $\mathcal{K}^+$ je kladně orientovaná elipsa $\frac{x^2}{4} + \frac{y^2}{9} = 1$.

Teorie

Řešení: V Greenově větě $\iint_{\Omega} \left(\frac{\partial f_2}{\partial x} - \frac{\partial f_1}{\partial y} \right) dx dy = \oint_{\partial\Omega^+} f_1 dx + f_2 dy$ položíme

$f_1 = x + y$, $f_2 = -x + y$, pak $\frac{\partial f_1}{\partial y} = 1$ a $\frac{\partial f_2}{\partial x} = -1$. Tedy

$$\int_{\mathcal{K}^+} (x + y) dx - (x - y) dy = \iint_{\Omega} (-1 - 1) dx dy.$$

Převědeme dvojný integrál přes Ω do zobecněných polárních souřadnic

$$\begin{aligned} x &= 2r \cos \varphi, \\ y &= 3r \sin \varphi, \quad r > 0, \quad 0 \leq \varphi < 2\pi. \end{aligned}$$

Pro Jakobián této transformace dostaneme

$$J_{\mathbf{f}} = \begin{pmatrix} \frac{\partial x}{\partial r} & \frac{\partial x}{\partial \varphi} \\ \frac{\partial y}{\partial r} & \frac{\partial y}{\partial \varphi} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 2 \cos \varphi & -2r \sin \varphi \\ 3 \sin \varphi & 3r \cos \varphi \end{pmatrix}; \quad |\det J_{\mathbf{f}}| = |6r| = 6r.$$

Tudíž

$$\int_{\mathcal{K}} (x + y) dx - (x - y) dy = \iint_{\Omega} -2 dx dy = \int_0^{2\pi} \int_0^1 -2 \cdot 6r dr d\varphi = -12\pi.$$

Příklad 34: Ověřte Greenovu větu při výpočtu integrálu $\oint_{\partial\Omega^+} x dx + \sqrt{x} dy$, kde

$$\Omega = \{[x, y] \in \mathbb{R}^2 : x \leq 2y \leq 2\sqrt{x}\}.$$

Řešení: V Greenově větě $\iint_{\Omega} \left(\frac{\partial f_2}{\partial x} - \frac{\partial f_1}{\partial y} \right) dx dy = \oint_{\partial\Omega^+} f_1 dx + f_2 dy$ položíme

$f_1 = x$, $f_2 = \sqrt{x}$, pak $\frac{\partial f_1}{\partial y} = 0$ a $\frac{\partial f_2}{\partial x} = \frac{1}{2\sqrt{x}}$. Pro $x = 2\sqrt{x} \Rightarrow x = 0, x = 4$, tedy

$$\int_{\partial\Omega^+} x dx + \sqrt{x} dy = \int_0^4 \int_{\frac{x}{2}}^{\sqrt{x}} \frac{1}{2\sqrt{x}} dy dx = \int_0^4 \frac{1}{2\sqrt{x}} \left(\sqrt{x} - \frac{x}{2} \right) dx = 2 - \frac{1}{6} [x^{\frac{3}{2}}]_0^4 = \frac{2}{3}.$$

Křivkový integrál rozdělíme na dva $x \in [0, 4], y = \frac{x}{2}$; $x \in [4, 0], y = \sqrt{x}$.

$$\oint_{\partial\Omega^+} x dx + \sqrt{x} dy = \int_0^4 x dx + \sqrt{x} \frac{1}{2} dx + \int_4^0 x dx + \sqrt{x} \frac{1}{2\sqrt{x}} dx = \frac{1}{2} \int_0^4 [\sqrt{x} - 1] dx = \frac{2}{3}.$$

4 Operátory skalárních a vektorových polí

Příklad 35: Vypočítejte gradient funkce $f(x, y, z) = 3x^2y - y^3z^2$ v bodě $A[1, 2, 1]$.

Řešení: Pro jednotlivé parciální derivace platí $\frac{\partial f}{\partial x} = 6xy$, $\frac{\partial f}{\partial y} = 3x^2 - 3y^2z^2$, $\frac{\partial f}{\partial z} = -2y^3z$. Po dosazení bodu A dostaneme $\nabla f(A) = (12, -9, -16)$.

Teorie

36. Vypočítejte gradient funkce $f = \ln \|\vec{r}\|$, jestliže $\vec{r} = (x, y, z)$.

$$[\nabla f = \frac{\vec{r}}{\|\vec{r}\|^2}]$$

37. Najděte rovnici tečné roviny ke grafu funkce f dané implicitně rovnicí $2xz^2 - 3xy - 4x = 7$ v bodě $A[1, -1, 2]$.

$$[7(x - 1) - 3(y + 1) + 8(z - 2) = 0]$$

38. Vypočítejte divergenci vektorové funkce $\vec{v} = (x^2z, -2y^2z^2, xy^2z)$ v bodě $A[1, -1, 1]$.

$$[7]$$

39. Necht' $f = 2x^3y^2z^4$, vypočítejte $\text{div grad } f$ (neboli $\nabla \cdot \nabla f$).

$$[12xy^2z^4 + 4x^3z^4 + 24x^3y^2z^2]$$

40. Dokažte, že $\nabla \cdot \left(\frac{\vec{r}}{\|\vec{r}\|^3}\right) = 0$.

$$[\nabla \cdot (\|\vec{r}\|^{-3}\vec{r}) = (\nabla \cdot \|\vec{r}\|^{-3}) \cdot \vec{r} + (\|\vec{r}\|^{-3}) \nabla \cdot \vec{r} = -3\|\vec{r}\|^{-5} \vec{r} \cdot \vec{r} + 3\|\vec{r}\|^{-3} = 0]$$

41. Vypočítejte rotaci vektorové funkce $\vec{v} = (xz^3, -2x^2yz, 2yz^4)$ v bodě $A[1, -1, 1]$.

$$[(0, 3, 4)]$$

42. Vypočítejte rotaci vektorové funkce $\vec{v} = \vec{r}f(\|\vec{r}\|)$, kde f je diferencovatelná funkce a $\vec{r} = (x, y, z)$.

$$[(0, 0, 0)]$$

5 Plochy

Příklad 43: Vypočítejte plošný obsah grafu funkce $f(x, y) = \frac{x^2}{2a} + \frac{y^2}{2b}$ na množině dané nerovností $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} \leq c^2$, $a > 0, b > 0, c > 0$.

Řešení: Pro plošný obsah P grafu funkce f platí

$$P = \iint_{S_{xy}} \sqrt{1 + \left(\frac{\partial f}{\partial x}\right)^2 + \left(\frac{\partial f}{\partial y}\right)^2} dx dy = \iint_{S_{xy}} \sqrt{1 + \left(\frac{x}{a}\right)^2 + \left(\frac{y}{b}\right)^2} dx dy.$$

Parametrizací elipsy dostaneme $x = a\rho \cos t$, $y = b\rho \sin t$, $t \in [0, 2\pi]$, $\rho \in [0, c]$ a Jakobián zobrazení $\Phi : (\rho, t) \mapsto (x, y)$ je $|\det J_\Phi| = ab\rho$. Tedy

$$P = \int_0^{2\pi} \int_0^c \sqrt{1 + \rho^2} ab\rho d\rho dt = \frac{2}{3}\pi ab(\sqrt{(1+c)^3} - 1).$$

Teorie

44. Vypočítejte plošný obsah části povrchu koule dané rovnicí $x^2 + y^2 + z^2 = R^2$, která leží uvnitř válcové plochy $x^2 + y^2 = Rx$, $R > 0$.

$[R^2(\pi - 2)]$

6 Plošné integrály, Gausova věta, Stokesova věta

6.1 Plošné integrály 1.druhu

Příklad 45: Vypočítejte plošný integrál 1. druhu $\iint_S \sqrt{x^2 + y^2} dS$, kde S je povrch koule s poloměrem ρ a středem v počátku souřadnicového systému.

Řešení: Přejdem ke sférickým souřadnicím $x = \rho \cos u \cos v$, $y = \rho \sin u \cos v$, $z = \rho \sin v$, $u \in [0, 2\pi]$, $v \in (-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2})$, $dS = \rho^2 \cos v du dv$ dostaneme

$$\iint_S \sqrt{x^2 + y^2} dS = \int_0^{2\pi} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{\rho^2 \cos^2 u \cos^2 v + \rho^2 \sin^2 u \cos^2 v} \rho^2 \cos v dv du = \pi^2 \rho^3.$$

Teorie

Příklad 46: Vypočítejte integrál

$$\iint_S [x^2 y^2 + x^2 z^2 + y^2 z^2] dS,$$

kde S je část kuželové plochy $z^2 = x^2 + y^2$, $z \geq 0$ ohraničená válcovou plochou $x^2 + y^2 = 4x$.

Řešení: Průmětem plochy S do roviny xy je kruh S_{xy} ($(x-2)^2 + y^2 = 4$). Pro diferenciál plochy dS platí $dS = \sqrt{1 + z_x^2 + z_y^2} dS_{xy} = \sqrt{\frac{2(x^2+y^2)}{x^2+y^2}} dS_{xy} = \sqrt{2} dS_{xy}$.

Tedy

$$\iint_S x^2 y^2 + x^2 z^2 + y^2 z^2 dS = \sqrt{2} \iint_{S_{xy}} [x^2 y^2 + (x^2 + y^2)^2] dS_{xy}.$$

Přechodem k polárním souřadnicím $x = \rho \cos t$, $y = \rho \sin t$ dostaneme $t \in [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$, $0 \leq \rho \leq 4 \cos t$ a

$$\sqrt{2} \iint_{S_{xy}} [x^2 y^2 + (x^2 + y^2)^2] dS_{xy} = \sqrt{2} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{4 \cos t} (\rho^4 \cos^2 t \sin^2 t + \rho^4) \rho d\rho dt = .$$

$$\sqrt{2} \frac{4^6}{6} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \cos^6 t (\cos^2 t \sin^2 t + 1) d\rho dt = \sqrt{2} \frac{4^6}{6} \frac{87\pi}{256} = \frac{348 \pi \sqrt{2}}{3} .$$

Příklad 47: Vypočítejte integrál

$$I = \iint_S \frac{dS}{\sqrt{\rho^2 - z^2}},$$

kde S je plášť válce s poloměrem ρ , s podstavou v rovině xy a výškou k , $0 < k < \rho$.

Řešení: Přechodem k cylindrickým souřadnicím $\vec{r} : x = \rho \cos u$, $y = \rho \sin u$, $z = v$, $u \in [0, 2\pi]$, $v \in [0, k]$ dostaneme

$$I = \int_0^k \int_0^{2\pi} \frac{\|\vec{r}_u \times \vec{r}_v\| dudv}{\sqrt{\rho^2 - v^2}} = \int_0^k \int_0^{2\pi} \frac{\rho}{\sqrt{\rho^2 - v^2}} dudv = 2\pi \rho [\arcsin \frac{v}{\rho}]_0^k = 2\pi \rho \arcsin \frac{k}{\rho} .$$

Příklad 48: Vypočítejte integrál

$$I = \iint_S |y| dS,$$

kde S je část povrchu paraboloidu $z = x^2 + y^2$, $z \leq 9$.

Řešení: Přechodem k polárním souřadnicím naparametrizujeme povrch paraboloidu $\vec{r} : x = u \cos v$, $y = u \sin v$, $z = u^2$, $u \in [0, 3]$, $v \in [0, 2\pi]$ dostaneme $dS = \|\vec{r}_u \times \vec{r}_v\| dudv = \sqrt{1 + 4u^2} dudv$ a

$$I = \int_0^{2\pi} \int_0^3 |u \sin v| \sqrt{1 + 4u^2} dudv = \frac{1}{3} (\sqrt{37^3} - 1).$$

6.2 Plošné integrály 2.druhu

Příklad 49: Vypočítejte integrál

$$\iint_{S^+} x^3 dydz + y^3 dx dz + 3z dx dy,$$

kde S je vnější strana části rotačního paraboloidu $z = 1 - x^2 - y^2$, která je omezená rovinou $z = 0$.

Řešení: Úlohu lze rozložit na výpočet tří integrálů přes průměty plochy S do odpovídajících rovin yz , xz a xy .

Při průmětu do roviny yz platí $x = \sqrt{(1 - y^2 - z)^3}$, pokud vnější normálový vektor $\vec{n}$ má první souřadnici $n_1 > 0$, a zároveň $x = -\sqrt{(1 - y^2 - z)^3}$, pokud $n_1 < 0$. Tedy

$$\begin{aligned} I_x &= \iint_{S^+} x^3 dydz = 2 \iint_{S_{yz}^+} \sqrt{(1 - y^2 - z)^3} dydz = 2 \int_{-1}^1 \int_0^{1-y^2} (1 - y^2 - z)^{\frac{3}{2}} dz dy \\ &= -\frac{4}{5} \int_{-1}^1 [(1 - y^2 - z)^{\frac{5}{2}}]_0^{1-y^2} dy = \frac{4}{5} \int_{-1}^1 (1 - y^2)^{\frac{5}{2}} dy = \left[\begin{array}{l} y = \sin t \\ dy = \cos t \end{array} \right] \\ &= \frac{4}{5} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \cos^5 t \cos t dt = \frac{1}{10} \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} (1 + \cos 2t)^3 dt = \frac{1}{10} (\pi + \frac{3}{2}\pi) = \frac{\pi}{4}. \end{aligned}$$

Při průmětu do roviny xz dostaneme stejnou úlohu jako v předchozím kroku (stačí zaměnit proměnné x a y , neboli $I_y = \frac{\pi}{4}$).

Při průmětu do roviny xy budeme integrovat přes průmět S_{xy} , kterým je kruh daný nerovností $x^2 + y^2 \leq 1$ a přechodem k polárním dostaneme

$$\begin{aligned} I_z &= \iint_{S^+} 3z dx dy = 3 \iint_{S_{xy}^+} 1 - x^2 - y^2 dx dy = \left[\begin{array}{l} x = \varrho \cos t, \quad \varrho \in [0, 1] \\ y = \varrho \sin t, \quad t \in [0, 2\pi] \end{array} \right] \\ &= 3 \int_0^{2\pi} \int_0^1 (1 - \varrho^2) \varrho d\varrho dt = \left[\begin{array}{l} u = 1 - \varrho^2 \\ du = -2\varrho d\varrho \end{array} \right] = -3\pi \int_1^0 u du = \frac{3\pi}{2}. \end{aligned}$$

Zadaný integrál má tedy hodnotu $I = \frac{\pi}{4} + \frac{\pi}{4} + \frac{3\pi}{2} = 2\pi$.

Teorie

Příklad 50: Vypočítejte tok vektorového pole $\vec{v} = (4x, -2y^2, z^2)$ povrchem válce daného rovnicemi $x^2 + y^2 = 4$, $z = 0$, $z = 3$.

Řešení: Pro tok T platí

$$T = \iint_{S^+} \vec{v} \vec{n} \, dS,$$

kde $\vec{n}$ je vnější normálový vektor k povrchu válce. Úlohu lze rozložit na výpočet tří integrálů přes podstavy a plášť válce.

Vnější normálový vektor k podstavě v rovině $z = 0$ je $\vec{n} = (0, 0, -1)$ a pro první integrál platí

$$I_1 = \iint_{S^+} (4x, -2y^2, z^2) (0, 0, -1) \, dS = \iint_{S_{xy}} -z^2 \, dxdy = 0.$$

Vnější normálový vektor k podstavě v rovině $z = 3$ je $\vec{n} = (0, 0, 1)$ a pro druhý integrál platí

$$I_2 = \iint_{S^+} (4x, -2y^2, z^2) (0, 0, 1) \, dS = \iint_{S_{xy}} z^2 \, dxdy = 3^2 \pi 2^2 = 36\pi.$$

Vnější normálový vektor k plášti válce získáme po parametrizaci $\vec{r} : x = 2 \cos u, y = 2 \sin u, z = v, u \in [0, 2\pi], v \in [0, 3]$, potom tečné vektory mají tvar $\vec{r}_u = (-2 \sin u, 2 \cos u, 0), \vec{r}_v = (0, 0, 1)$ a normálový vektor $\vec{n} = (\cos u, \sin u, 0)$. Pro třetí integrál tedy platí

$$I_3 = \iint_{S^+} (4x, -2y^2, z^2) (\cos u, \sin u, 0) \, dS = \int_0^{2\pi} \int_0^3 [8 \cos^2 u - 8 \sin^3 u] 2 \, dvdu = 48\pi.$$

Zadaný integrál má tedy hodnotu $I = 0 + 36\pi + 48\pi = 84\pi$.

Příklad 51: Vypočítejte integrál $I = \iint_{S^+} \vec{v} \vec{n} \, dS$, jestliže $\vec{v} = (x, y, z)$ a plocha S je parametrizována funkcí $\vec{r}(u, v) = (u \cos v, u \sin v, cv), [u, v] \in [a, b] \times [0, 2\pi], 0 < a < b, c > 0$.

Řešení: Pro výpočet využijeme rovnost $\iint_{S^+} \vec{v} \vec{n} \, dS = \iint_{\Omega} \vec{v} (\vec{r}_u \times \vec{r}_v) \, du \, dv$. Platí $\vec{r}_u = (\cos v, \sin v, 0), \vec{r}_v = (-u \sin v, u \cos v, c)$ a $\vec{r}_u \times \vec{r}_v = (c \sin v, -c \cos v, u)$. Tedy

$$I = \int_a^b \int_0^{2\pi} (u \cos v, u \sin v, cv) (c \sin v, -c \cos v, u) \, du \, dv = \int_a^b \int_0^{2\pi} cvu \, du \, dv = (b^2 - a^2) c \pi^2.$$

6.3 Gaussova věta

Příklad 52: Pomocí Gaussovy věty vypočítejte integrál

$$I = \iint_{S^+} x^3 dydz + y^3 dx dz + z^3 dx dy,$$

kde S je povrch koule o poloměru R se středem v počátku souřadnicové soustavy.

Řešení: Použijeme Gaussovu větu ve tvaru $\iint_{S^+} \vec{v} \cdot \vec{n} dS = \iiint_V \operatorname{div} \vec{v} dV$ pro funkci $\vec{v} = (x^3, y^3, z^3)$. Potom $\operatorname{div} \vec{v} = 3(x^2 + y^2 + z^2)$ a přechodem ke sférickým souřadnicím $x = \rho \cos u \cos v$, $y = \rho \sin u \cos v$, $z = \rho \sin v$, $u \in [0, 2\pi)$, $v \in (-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2})$, $\rho \in [0, R]$, $dV = \rho^2 \cos v du dv d\rho$ dostaneme

$$I = \iiint_V 3(x^2 + y^2 + z^2) dV = 3 \int_0^R \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{2\pi} \rho^2 \rho^2 \cos v d\rho dv du = \frac{12\pi R^5}{5}.$$

Pokud počítáme dvojný integrál druhého druhu přímo, pak opět přechodem ke sférickým souřadnicím (nyní $\rho = R$) dostaneme

$$\begin{aligned} \iint_{S^+} x^3 dydz + y^3 dx dz + z^3 dx dy &= \iint_{S^+} (x^3, y^3, z^3) \cdot \vec{n} dS = \\ &= \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{2\pi} (\cos^3 u \cos^3 v, \sin^3 u \cos^3 v, \sin^3 v) \cdot (\cos u \cos v, \sin u \cos v, \sin v) R^5 \cos v dv du = \\ &= \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{2\pi} (\cos^4 u \cos^4 v + \sin^4 u \cos^4 v + \sin^4 v) \cdot R^5 \cos v dv du = \\ &= R^5 \left(\int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{2\pi} \left(\left(\frac{1 + \cos 2u}{2} \right)^2 + \left(\frac{1 - \cos 2u}{2} \right)^2 \right) \cos^5 v dv du + \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \int_0^{2\pi} \sin^4 v \cdot \cos v dv du \right) = \\ &= R^5 \left(\int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} (1 - \sin^2 v)^2 \cos v dv \int_0^{2\pi} \left(\frac{1}{2} + \frac{1 + \cos 4u}{4} \right) du + \left[\frac{t^5}{5} \right]_{-1}^1 2\pi \right) = \frac{12\pi R^5}{5}. \end{aligned}$$

Příklad 53: Vypočítejte integrál $I = \iint_{S^+} xz \, dydz + x^2y \, dx dz + y^2z \, dx dy$, kde plocha S je vnější strana povrchu tělesa daného nerovnostmi $x \geq 0, y \geq 0, 0 \leq z \leq x^2 + y^2, x^2 + y^2 \leq 4$.

Řešení: Použijeme Gaussovu větu ve tvaru $\iint_S \vec{v} \cdot \vec{n} \, dS = \iiint_V \operatorname{div} \vec{v} \, dV$, neboli $\vec{v} = (xz, x^2y, y^2z)$, $\operatorname{div} \vec{v} = z + x^2 + y^2$ a přechod k polárním souřadnicím $x = \varrho \cos t, y = \varrho \sin t, t \in [0, \frac{\pi}{2}], \varrho \in [0, 2]$. Tedy

$$I = \iiint_V z + x^2 + y^2 \, dV = \iint_{S_{xy}} \int_0^{x^2+y^2} z + x^2 + y^2 \, dz dx dy = \int_0^2 \int_0^{\frac{\pi}{2}} \frac{3}{2} \varrho^4 \, dt d\varrho = 8\pi.$$

Příklad 54: Vypočtete objem tělesa vymezeného plochou $x = (b+a \cos v) \cos u, y = (b+a \cos v) \sin u, z = a \sin v, u \in [0, 2\pi], v \in [0, 2\pi], 0 < a \leq b$ a rovinami $x = 0, z = 0$.

Řešení: Z Gaussovy věty plyne pro objem tělesa $\operatorname{meas}(V) = \frac{1}{3} \iint_{S^+} (x, y, z) \cdot \vec{n} \, dS$.

Spočítáme jednotkový vektor vnější normály $\vec{n} = \frac{\vec{r}_u \times \vec{r}_v}{\|\vec{r}_u \times \vec{r}_v\|}$, tedy

$$\begin{aligned} \vec{n} &= \frac{(-(b+a \cos v) \sin u, (b+a \cos v) \cos u, 0) \times a(-\sin v \cos u, -\sin v \sin u, \cos v)}{a \|((b+a \cos v) \cos u \cos v, (b+a \cos v) \sin u \cos v, (b+a \cos v) \sin v)\|} \\ &= \frac{((b+a \cos v) \cos u \cos v, (b+a \cos v) \sin u \cos v, (b+a \cos v) \sin v)}{(b+a \cos v)}. \end{aligned}$$

Zároveň platí $dS = \|\vec{r}_u \times \vec{r}_v\| \, du dv$. Po dosazení dostaneme $\operatorname{meas}(V) =$

$$\begin{aligned} &\frac{1}{3} \int_0^{2\pi} \int_0^{2\pi} ((b+a \cos v) \cos u, (b+a \cos v) \sin u, a \sin v) \cdot a((b+a \cos v) \cos u \cos v, (b+a \cos v) \sin u \cos v, (b+a \cos v) \sin v) \, du dv = \\ &\frac{a}{3} \int_0^{2\pi} \int_0^{2\pi} ((b+a \cos v)^2 \cos v + (b+a \cos v) a \sin^2 v) \, du dv = \frac{a}{3} \int_0^{2\pi} \int_0^{2\pi} (b+a \cos v)(b+a) \, du dv. \end{aligned}$$

Tedy $\operatorname{meas}(V) = \frac{4}{3} ab(b+a)\pi^2$.

6.4 Stokesova věta

Příklad 55: Pomocí Stokesovy věty vypočtete integrál $I = \oint_{\mathcal{K}^+} (y-z, z-x, x-y) \, d\vec{r}$, kde křivka $\mathcal{K}^+$ je dána rovnicemi $x^2 + y^2 = a^2, \frac{x}{a} + \frac{z}{b} = 1, a > 0, b > 0$.

Příklad 56: Vypočítejte práci vektorového pole $\vec{v} = (x + y, 2x - z, y + z)$ po uzavřené křivce $\mathcal{K}$, která je tvořena obvodem trojúhelníka $A[2, 0, 0]$, $B[0, 3, 0]$, $C[0, 0, 6]$. Orientace pohybu je dána pořadím vrcholů trojúhelníka.

Řešení: K výpočtu použijeme Stokesovu větu ve tvaru $\oint_{\partial S^+} \vec{v} \cdot \vec{\tau} \, ds = \iint_{S^+} \text{rot } \vec{v} \cdot \vec{n} \, dS$.

Platí $\text{rot } \vec{v} = (2, 0, 1)$ a $\vec{n} = \frac{\overrightarrow{AB} \times \overrightarrow{AC}}{\|\overrightarrow{AB} \times \overrightarrow{AC}\|} = \frac{6(3, 2, 1)}{6\sqrt{14}}$. Tedy

$$I = \iint_S (2, 0, 1) \cdot \frac{(3, 2, 1)}{\sqrt{14}} \, dS = \frac{7}{\sqrt{14}} \text{meas}(S) = \frac{7}{\sqrt{14}} \frac{\|\overrightarrow{AB} \times \overrightarrow{AC}\|}{2} = 21.$$

7 Nezávislost na cestě

Příklad 57: Určete číslo a tak, aby integrál $\int_{\mathcal{K}} \frac{dx+ady}{x+3y}$ byl nezávislý na cestě na množině Ω dané nerovností $x + 3y > 0$.

Řešení: Hledáme funkci $f = f(x, y)$ takovou, aby $\text{grad } f = (\frac{1}{x+3y}, \frac{a}{x+3y})$, neboli $\frac{\partial f}{\partial x} = \frac{1}{x+3y}$, $\frac{\partial f}{\partial y} = \frac{a}{x+3y}$. Po integrování dostaneme $f(x, y) = \ln|x + 3y| + C(y)$ a $f(x, y) = \frac{a}{3} \ln|x + 3y| + C(x)$. Odtud plyne $a = 3$.

Příklad 58: Najděte vektorové pole, jehož potenciál je $f(x, y) = 5\sqrt{x^2 + y^2}$ a vypočítejte práci tohoto pole po křivkách a) z bodu $A[3, 4]$ do bodu $B[-2, 0]$ b) z bodu $A[3, 4]$ do bodu $B[\sqrt{21}, 2]$.

Řešení: Pro hledané vektorové pole $\vec{v}$ platí $\vec{v} = \text{grad } f = (5 \frac{x}{\sqrt{x^2+y^2}}, 5 \frac{y}{\sqrt{x^2+y^2}})$ a pro jeho práci W platí $W = f(B) - f(A)$, tedy a) $W = |5 \cdot 2 - 5 \cdot 5| = 15$, b) $W = |5 \cdot 5 - 5 \cdot 5| = 0$.

Příklad 59: Spočítejte křivkový integrál $I = \int_{\mathcal{K}^+} (x+y) \, dx + (x-y) \, dy$, po úsečce $\mathcal{K}$ spojující bod $A[0, 1]$ a bod $B[2, 2]$. Potom ověřte, že integrovaná vektorová funkce je potenciální a na základě této informace opět spočítejte daný integrál.

Řešení: Parametrizujeme úsečku $\mathcal{K}$: $x = 0 + 2t$, $y = 1 + t$, $t \in [0, 1]$, potom

$$I = \int_{\mathcal{K}^+} (x + y) dx + (x - y) dy = \int_0^1 [(2t + 1 + t) \cdot 2 + 2t - 1 - t] dt = \frac{9}{2}.$$

Aby vektorová funkce $\vec{v} = (x + y, x - y)$ byla potenciální, musí platit $\frac{\partial v_2}{\partial x} = \frac{\partial v_1}{\partial y}$, což je splněno ($1 = 1$). Najdeme tedy potenciál f , pro který platí $f(x, y) = \int x + y dx = \frac{x^2}{2} + yx + C(y)$ a zároveň $f(x, y) = \int x - y dy = yx - \frac{y^2}{2} + C(x)$. Tudíž $f(x, y) = \frac{x^2 + 2xy - y^2}{2}$ a pro daný integrál platí

$$I = \int_{\mathcal{K}^+} (x + y) dx + (x - y) dy = f(B) - f(A) = \frac{2^2 + 8 - 2^2}{2} - \frac{-1^2}{2} = \frac{9}{2}.$$

8 Tenzory

8.1 Sdružené báze

Příklad 60: Najděte kontravariantní a kovariantní souřadnice vektoru $\vec{v} = (1, 2)$, jestliže zobrazení $\Phi: \vec{q} \rightarrow \vec{r}$ je dáno rovnicemi

$$\begin{aligned} r^1 &= 2q^1 - q^2 \\ r^2 &= 3q^1 + q^2. \end{aligned}$$

Teorie

Řešení: Vektory křivočaré (kontravariantní) báze jsou definované předpisem $\vec{e}_i = \frac{\partial \vec{r}}{\partial q^i}$, $i = 1, 2, 3$ a tvoří sloupce Jacobiovy matice $J_\Phi = \begin{pmatrix} 2 & -1 \\ 3 & 1 \end{pmatrix}$, tedy $\vec{e}_1 = (2, 3)$, $\vec{e}_2 = (-1, 1)$.

Vektory sdružené (kovariantní) báze jsou definované předpisem $\vec{e}^i = \nabla q^i$, $i = 1, 2, 3$ a tvoří řádky inverzní Jacobiovy matice $J_{\Phi^{-1}} = \begin{pmatrix} \frac{1}{5} & \frac{1}{5} \\ -\frac{3}{5} & \frac{2}{5} \end{pmatrix}$, odtud $\vec{e}^1 = (\frac{1}{5}, \frac{1}{5})$, $\vec{e}^2 = (-\frac{3}{5}, \frac{2}{5})$.

Pro kontravariantní souřadnice $\hat{v}^1, \hat{v}^2$ vektoru $\vec{v}$ platí $\vec{v} = \hat{v}^1 \vec{e}_1 + \hat{v}^2 \vec{e}_2$, neboli $(1, 2) = \hat{v}^1(2, 3) + \hat{v}^2(-1, 1)$. Odtud dostaneme $\hat{v}^1 = \frac{3}{5}$, $\hat{v}^2 = \frac{1}{5}$.

Rychleji můžeme získat kontravariantní souřadnice pomocí vztahu $\hat{v}^i = \frac{\partial q^i}{\partial r^j} v^j$, $i = 1, 2$, tedy $\hat{v}^1 = \frac{1}{5} \cdot 1 + \frac{1}{5} \cdot 2 = \frac{3}{5}$ a $\hat{v}^2 = -\frac{3}{5} \cdot 1 + \frac{2}{5} \cdot 2 = \frac{1}{5}$.

Pro kovariantní souřadnice $\hat{v}_1, \hat{v}_2$ vektoru $\vec{v}$ platí $\vec{v} = \hat{v}_1 \vec{e}^1 + \hat{v}_2 \vec{e}^2$, neboli $(1, 2) = \hat{v}_1(\frac{1}{5}, \frac{1}{5}) + \hat{v}_2(-\frac{3}{5}, \frac{2}{5})$, tedy $\hat{v}_1 = 8$, $\hat{v}_2 = 1$.

Nebo dostaneme kovariantní souřadnice ze vztahu $\hat{v}_i = \frac{\partial r^j}{\partial q^i} v^j$, $i = 1, 2$, odtud $\hat{v}_1 = 2 \cdot 1 + 3 \cdot 2 = 8$ a $\hat{v}_2 = -1 \cdot 1 + 1 \cdot 2 = 1$.

Příklad 61: Uvažujte transformaci Φ , vektor $\vec{v}$ z předchozího příkladu. Najděte prvky g_{ij}, g^{ij} fundamentální matice G , k ní inverzní G^{-1} a ověřte pro vektor $\vec{v}$ vlastnost snížení a zvýšení indexu při přechodu od kontravariantních souřadnic ke kovariantním a naopak.

Řešení: Pro prvky fundamentální matice platí $g_{ij} = \vec{e}_i \vec{e}_j$, pro prvky inverzní matice platí $g^{ij} = \vec{e}^i \vec{e}^j$, tedy

$$g_{11} = (2, 3) \cdot (2, 3) = 13, \quad g_{12} = (2, 3) \cdot (-1, 1) = 1, \quad g_{21} = 1, \quad g_{22} = (-1, 1) \cdot (-1, 1) = 2.$$

Podobně

$$g^{11} = (\frac{1}{5}, \frac{1}{5}) \cdot (\frac{1}{5}, \frac{1}{5}) = \frac{2}{25}, \quad g^{12} = (\frac{1}{5}, \frac{1}{5}) \cdot (-\frac{3}{5}, \frac{2}{5}) = \frac{-1}{25}, \quad g^{21} = \frac{1}{25}, \quad g^{22} = (-\frac{3}{5}, \frac{2}{5}) \cdot (-\frac{3}{5}, \frac{2}{5}) = \frac{13}{25}.$$

Dále máme ověřit snížení indexu $\hat{v}_j = g_{ji} \hat{v}^i$ a zvýšení indexu $\hat{v}^i = g^{ij} \hat{v}_j$. Neboli pro snížení indexu $8 = 13 \cdot \frac{3}{5} + 1 \cdot \frac{1}{5}$, $1 = 1 \cdot \frac{3}{5} + 2 \cdot \frac{1}{5}$ a pro zvýšení indexu $\frac{3}{5} = \frac{2}{25} \cdot 8 + \frac{-1}{25} \cdot 1$, $\frac{1}{5} = \frac{-1}{25} \cdot 8 + \frac{13}{25} \cdot 1$, vše platí.